

İLKÖĞRETİMDE AÇIK OKUL SİSTEMİ İLE PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK ANLAYIŞI

Doç. Dr. Oya G. ERSEVER (*)

Bu bildiri de, önce, açık okul sistemi olarak nitelendirilen ilerici (progressive) eğitim geleneği içinde yer alan insancıl (humanistic) ve eleştirici (critical) eğitimin temel özellikleri tanıtılacaktır. Sonra, insancıl ve eleştirici eğitim anlayışlarının bütünleştirilerek birlikte ilköğretimde kullanılmaları ve bu yeni eğitim anlayışlarının getirdiği koruyucu ve dışa dönük psikolojik danışma ve rehberlik anlayışı tartışılacaktır. İlköğretimde kullanılmalarına ilişkin bazı örneklerle de yer verilecektir.

İnsancıl Eğitimin Temel Özellikleri

İnsancıl psikoloji ve algı psikolojisinin eğitime uygulanmasında öğrenme sürecinin duygularla bütünleşmesi önemlidir (Combs, Richards ve Richards, 1976). Öğrencinin kendi özelliklerini farkedebilmesi, tanınması, kendini gerçekleştirebilmesi, olumlu bir benlik kavramı geliştirebilmesi ve otonom bir birey olarak yetişmesi, başka bir deyişle öğrencinin kişisel gelişimi ve uyumu ön plandadır (Ersever, 1990; Jarett, 1973; Rogers, 1969). Öğrencinin bir bütün olarak her türlü gelişimi önemlidir. Kişilerarası etkileşime dikkat edilir. Yaşantı yolu ile öğrenme temel alınır. Eğitim yaşantısal olarak yapılır. Öğrenciye öğretilen muhtevayı anlamlı kılmak başka bir deyişle zihinsel ve duygusal gelişimi bütünleştirmek vurgulanır. Destekleyici, işbirlikçi ve demokratik öğrenme çevresi hazırlanır (Jarett, 1973; Rossiter, 1976).

İnsancıl eğitim anlayışına göre öğretmen ilgi, saygı ve güven ortamı oluşturur. Olumlu bir benlik kavramı ve iletişim becerileri geliştirmek, dinleme deneyimi kazandırmak, duyguların ifadesini sağlamak amacıyla öğrenciler için çatışma çözücü durum ve faaliyetler planlar. Sınıftaki öğrencilerin daha etkili iletişim kurmalarını ve demokratik ilkeleri benimsemelerini amaçlayarak kişilerarası ilişkilerde öğrencilerin kendi ve diğerlerinin davranışlarını farketmelerini ve birbirlerine dönüt vermelerini sağlar. Öğretmen öğrencinin kendi yaşantısını dile getirecek sorular sorar ve başkalarının yaşantısı ile karşılaştırma fırsatı verir (Bell ve Schniedewind, 1989; Jarett, 1973; Rossiter, 1976).

(*) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Eleştirici Eğitimin Temel Özellikleri

Eleştirici eğitim anlayışı Brezilyalı eğitimci Paulo Freire (1971) tarafından geliştirilmiştir. Açık okul sistemi ve ilerici eğitim geleneği içinde bugün Amerika Birleşik Devletlerinde insancıl eğitim anlayışı kadar önem verilen ve uygulanan bir eğitim anlayışı haline gelmiştir. Paula Freire (1971) eğitimdeki değişme ile sosyal değişimin birbirinden ayrılamayacağını savunur. Eleştirici eğitimciler, bir toplumdaki sosyal yapının neyin önemli olduğunu, neye inanılacağını, hangi değerlerin geçerli olduğunu ve nasıl davranılacağını belirlediğine inanırlar. Klasik eğitimin, içinde bulunduğu toplumun sosyal yapı, politika ve ekonomiye ilişkin değerleri yansıttığını iddia ederler. Sosyal yapıda adaletsizlik veya çarpıklık olduğu durumlarda insancıl eğitimin arzu edildiği şekilde tam anlamı ile uygulanamayacağını vurgularlar.

Eleştirici düşünciyi odak noktası yapan eleştirici eğitimciler, toplumda bireyi bağlayıcı ve ümitsizliğe götüren davranışı değiştirmeyi amaçlarlar (Greene, 86). Bu eğitim anlayışında, toplumdaki sınırlılıkların, ön yargıların ve farklı sosyal örüntülerin farkına varılması ve yapıcı olmayan örüntülere karşı direnilip yapıcı değişikliğin oluşturulması için gereken becerilerin öğrencilere kazandırılması ön plana çıkarılır. Örneğin; eğitimci, barış eğitimini odak noktası yaptığı zaman öğrencilerinde nükleer silahlara karşı eleştirici farkındalık geliştirir. Eleştirici farkındalığı geliştirebilmek için kavramsal araçlar kullanılır ve sorumluluk alma vurgulanır. Böylece, öğrencilerin sosyal ilişkilerindeki farklı örüntü seçeneklerini farketme becerileri gelişir. Eğitimci eğitim sürecinde kişisel ve sosyal değişim katalizörüdür. Öğrencilerin kendi yaşantısı ile güncel sosyal konular arasında bağ kurmayı öğrenmesi önemlidir. Haksızlığa karşı işlevsel kızgınlık oluşturulur ve bu konuda gerçekçi çözüm yollarının aranması güdülendirilir, teşvik edilir. Pasif öğrenme ve eleştirisiz bilgi aktarımına karşıdırlar (Apple, 1981; Freire, 1985; Giroux, 1985). Eleştirici bir toplum olduğunda bu toplumun gerçekçi, uygun ve yapıcı sosyal değişimleri yapabileceği düşünülmektedir (Greene, 1986; Weiler, 1988). "Aç bir insana balık vermem ona balık tutmasını öğretirim" çin atasözü bu eğitim anlayışını yansıtmaktadır.

İnsancıl ve Eleştirici Eğitim Anlayışlarının Bütünleştirilerek İlköğretimde Kullanılması

İnsancıl eğitimin sakıncası daha çok kişisel gelişim amaçlı olmasından ve sosyal değişime yeterince önem vermemesinden kaynaklanır (Bell ve Schniedewind, 1989). İnsancıl eğitimciler insanın kendisini daha iyi ve gerçekçi tanmasının ve etkili iletişim becerilerine sahip olmasının kendisini değiştirmesine olanak sağlayacağına

inanırlar. İçten güdülenmenin, sorumluluk almanın, içsel denetim odağının ve yaratıcılığının geliştirilmesine önem verirler (Ersever, 1990).

İnancıl eğitim sosyal öğrenme için vazgeçilmezdir. Birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. İnsancıl ve eleştirci eğitimin birleştirilerek bütünleştirilmesini savunan Lee Bell ve Nancy Schniedewind (1989), eğitim sürecinde kişisel öğrenme ile sosyal öğrenme arasında çok yakın bir bağ olduğunu belirtirler. Öğrencinin eğitim sürecinde kişisel ve sosyal değişim katalizörü olarak algılanmasının sağlayacağı avantajlardan bahsederler. Bu avantajlardan en önemlisi daha etkili bir eğitimin ortaya çıkmasıdır. Bunun yanı sıra, kişisel ve grup desteği ile eleştirci farkındalığın geliştirilmesi, duyguların sosyal örüntüleri farketme becerisine bağlanmasının bireyi yapıcı davranışı yapmaya güdüleyeceği belirtilir. Burada ortaya çıkan duygu haksızlığa karşı işlevsel kızgınlık duygusudur. Bu işlevsel duygu öğrenciyi gerçekçi çözüm yolları aramaya yöneltir. Sosyal ilişkilerde farklı örüntü seçeneklerini farketmede eğitilen öğrenci aynı zamanda duygu duyarlılığı ile bütünleştirilir. Böyle bir bilinçliliğin ümit verici olduğu düşünülür (Bell ve Schniedewind, 1989).

İnancıl eğitimcilerin insanları tek tek bireyler olarak ele alarak çalıştıkları ve bu yaklaşımlarında aşırıya kaçtıkları zaman, sosyal gerçekler de dikkate alınmadığı takdirde ben merkezli, ben müptelası, politik açıdan cahil insanların yetiştirilebileceği eleştirci eğitimciler tarafından vurgulanır (Bell ve Schniedewind, 1989). İnsanlar sosyal düzenin bir parçasıdır ve o sosyal düzeni etkileme güçleri vardır. İnsanlar birlikte çalışarak, işbirliği yaparak tarih yaratırlar. Eğitimde amaç, her yönü ile tam olarak işlevde bulunan insanı oluşturmaktır. Halbuki bir toplum bireylerini kısıtlarsa, sınırlı olanakları varsa, o toplumdaki bireylerin kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmelerini de kısıtlamış olur.

İlköğretimde, öğrencilerin yaşları ve gelişim görevleri gözönüne alınırsa daha çok somut, görülebilen durum ve olaylardan yaşantı yolu ile öğrenebildikleri gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Soyut düşüncenin henüz tam olarak gelişmediği bu dönemde, "sekiz yaşındaki öğrencilere önyargılı olmanın sakıncalarını nasıl öğretirsiniz?" sorusunun cevabı insancıl ve eleştirci eğitimin bütünleştirilmesinin eğitimde uygulanmasına göre açıklanacaktır. Böylece, bu yeni eğitim anlayışının daha netleşeceği ümit edilmektedir. Bu örnekte kişisel ve grup yaşantısı birlikte kullanılmaktadır. Bilindiği gibi ilköğretimde ilk beş yıl bir sınıfın tüm dersleri bir öğretmen tarafından verilir. İlk dersten sonra ara verildiğinde, öğretmen, mavi gözlü öğrencilerin gözleri mavi renkli olduğu için cezalı olduklarını ve sınıftan dışarı çıkmamaları gerektiğini söyler. İkinci dersten sonra, kahverenkli gözlülerin gözleri kahverenkli olduğu için cezalı olduklarını, sınıftan ayrılmamalarını, diğer çocukların ise serbest olduklarını belirtir. Bu durum öğrencilerde bulunan her göz rengi için tekrarlandıktan sonra, son

derste, verilen cezanın öğrencileri nasıl etkilediği ve neler hissettikleri kendilerine tek tek ifade ettirilir. Daha sonra, insanların doğuştan getirdikleri ve değiştiremeyecekleri özellikleri için dışlanmalarının, hor görülmelerinin, başka bir deyişle önyargılı olmanın insanları olumsuz etkilediği gerçeği öğrencilere yaşantı yolu ile kazandırılır. Bu yaşantıda eleştirici farkındalık geliştirilmiş ve işlevsel kızgınlık duygularına bağlanılmıştır. Ayrıca, gerçekçi çözümler tartışılır. Böylece, öğrenciler kişisel güçlerini farkederek. Sosyal sorumluluk duyguları yaşantı yolu ile kazandırılır. Amerika Birleşik Devletlerinde ilköğretim çağındaki çocuklara tarih ve sosyoloji dersleri yukarıda verilen örnekte olduğu gibi yaşantı yolu ile öğretilmektedir. Bu tür ders yaşantılarında tarihi ve sosyal olaylar tiyatrodaki olduğu gibi öğrencilerin oynadıkları rollerle canlandırılmakta ve öğrencinin aktif katılımı sağlanmaktadır. Sonuçta, öğrencilerde kalıcı ve olumlu etkiler olduğu gözlenmektedir.

Bütünleştirilmiş İnsancıl ve Eleştirici Eğitim Anlayışları Uygulanan İlköğretimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anlayışı

İnsancıl ve eleştirici eğitim anlayışları uygulanan ilköğretimde psikolojik danışma ve rehberlik anlayışı koruyucudur (önleyicidir). Daha problem ortaya çıkmadan önce bir dizi önlemler alınır. Öğrencilere, kendi gereksinimleri, gelişim dönemleri ve içinde buldukları yaş gruplarına göre karşılaşmaları olası olan kriz durumları, toplumda stress yaratan durumlar ve bu durumlarla nasıl başedebilecekleri hakkında önceden bilgi verilir. Hatta, bu bilgiler sadece öğrenciye değil, ana-baba, öğretmen ve yöneticilere de verilir. Amaç öğrenciyi kendisine, ana-babasına, öğretmenine ve yöneticiye tanıtmak, öğrencinin kendisi ve diğerleri tarafından anlaşılmasını sağlamaktır. Böylece öğrencinin bir çok gereksinimlerinin karşılanma olasılığı artar ve çok sayıda öğrenciye ulaşılıp hizmet götürülür (Ersever, 1990).

Çağdaş koruyucu psikolojik danışma ve rehberlik anlayışında amaç sadece mesleki rehberlik veya sorunlu bireylere hizmet götürülmesi değil ama tüm bireylerin bir bütün olarak duygusal, sosyal, kişilik gelişimi ve uyumu ile ilgilenmektir. Ayrıca, öğrencilere, ana-babalara, öğretmenlere ve yöneticilere davranışların dinamiği ve etkili iletişim becerileri hakkında da bilgiler verilir. Problem çözme yolları tartışılır (Bernard ve Fullmer, 1977). Örneğin; ana-babalara, okula yeni başlamış, okumaz yazma öğrenecek çocuğun yaşantılarının ve duygularının nasıl farkettilirdiğini psikolojik danışma uzmanının ana-babalar ile yaptığı grup çalışmasını ele alarak irdelleyelim. Önce, ana-babalar küçük gruplara ayrılırlar. Psikolojik danışman, ana-babalara çocuklarının okula yeni başladığını, alfabeyi öğrenmeye çalışırken yaşadıkları yaşantı

ve duyguları ana-babalara farketirebilmek amacıyla onlara hiç bilmedikleri bir alfabe-yi 15-20 dakikada öğretmeye çalışacağını belirtir. Bu çalışmada bilinmedik bir alfabe-yeye ilişkin materyaller, bazı öğrenme ilke ve teknikleri kullanılır. Ana-babaların alfabe-yi öğrenip öğrenemediklerinin kontrolü yapılır. Daha sonra, ana-babalara bu geçirdikleri yaşantıda neler hissettikleri sorulur. Olumlu ve olumsuz duygular açığa çıkarılır. Çocuklarının da benzer yaşantı ve duygular yaşadıkları vurgulanır. Alfabe, öğrenme süreci esnasında kendilerine nasıl davranılmasını istedikleri tartışılır. Böylece, ana-babalar geçirdikleri yaşantı ve duygularla çocuklarının yaşayacağı yaşantı ve duygular arasında bir bağ kurmaya çalışırlar. Sonuçta, ana-babalar çocuklarını okuma ve yazma konusunda zorlamamayı ve onlara nasıl davranılması gerektiğini öğrenirler.

Bu tür bir psikolojik danışma anlayışında, psikolojik danışmanlar, öğrenci, ana-baba, öğretmen, yönetici, müfredat programı ve toplumdaki diğer kuruluşlar ile çalışırlar ve işbirliği yaparlar. Çalıştıkları bireylere grupla psikolojik danışma, konferans, konsültasyon yaparak ve yarı profesyoneller yetiştirerek çeşitli dışa dönük (out-reach) programları uygularlar. Psikolojik danışmanların aktif, atılgan ve enerjik olmalarını gerektiren koruyucu psikolojik danışma ve rehberlik anlayışında amaç mümkün olduğu kadar çok sayıda öğrenciye sorunları çözümsüz hale gelmeden ulaşıp hizmet vermek ve öğrencilerin sağlıklı bir benlik kavramı geliştirmelerine yardımcı olmaktır (Rogers, 1969). Böyle bir anlayışın ilköğretimde uygulanmasının pek çok yararı vardır.

Sonuç

Türkiye'deki tüm okullarda ilköğretimden başlanılarak açık okul sisteminin ve bu sistem içindeki insancıl ve eleştirici eğitim anlayışlarının bütünleştirilerek ivedi olarak uygulanmasında yarar vardır. Açık okul sistemi öğrencilerin kendilerini ifade etmelerini, eleştirici farkındalık geliştirmelerini, sorumluluk almalarını ve içten güdülenmeyi oluşturmalarını teşvik edicidir. Yaratıcılık ve sağlıklı bir benlik kavramı geliştirilmesi odak noktası yapılır. Öğrencilerle öğretmenler ve yöneticiler arasında çift yönlü demokratik ilişkilerin kurulması sağlanır. Demokratik sistemin kaçınılmaz bir parçası olan açık okul sistemi içinde yer alan psikolojik danışma ve rehberlik anlayışında öğrencilerin çoğuna ulaşılmış ve ruh sağlıkları daha bozulmadan korunmuş olur. Ruh sağlığı yüksek olan bireylerin verimleri de yüksek olacağından topluma katkıları da o ölçüde çok olacaktır. Daha sağlıklı bireyler yetiştirilmesi için açık okul sisteminin içerdiği insancıl ve eleştirici eğitim anlayışlarının ve bu sistem içinde yer alan psikolojik danışma ve rehberlik

anlayışının kaçınılmaz ve ivedi olarak Türkiye'ye gelmesi ve yerleşmesi gerekmektedir. Açık okul sisteminin eğitimin her kademesindeki okullara gelmesi ile arzu edilen sonuçlara ulaşılabacaktır. Böylece, her yönü ile tam olarak işlevde bulunan insanın yetiştirilmesi gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Apple, M. (1981) On analyzing hegemony. In H. Giroux, a. Penna ve W. F. Pinar (Eds.), **Curriculum and Instruction**, Berkeley: McCutcheon.
- Bell, L. ve Schniedewind, N. (1989) Realizing the promise of humanistic Education: A reconstructed pedagogy for personal and social change. **Journal of Humanistic Psychology**, Vol. 29, No. 2, Spring, 206-223.
- Bernard, H.W. ve Fullmer, D.W. (1977) **Principles of Guidance**, New York: Thomas Y. Crowell Company, 2. Baskı.
- Combs, A.W., Richards, A.C., ve Richards, F. (1976) **Perceptual Psychology: A humanistic approach to the study of persons**. New York: Harper and Row.
- Feriere, P. (1971) **Pedagogy of the oppressed** New York: Herder and Herder.
- Freire P. (1985) **The Politics of education** Amherst, M.A. Bergin and Garvey.
- Ersever, O. G. (1990) Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Dışa Dönük Anlayış ve Programlar. V. **Ulusal Psikoloji Kongresi Kongresi - Psikoloji Seminer Dergisi - Özel Sayı**, Bornova / İzmir : Ege Üniversitesi Press, 8, 655-657.
- Giroux, H. A. (1985) Critical pedagogy, cultural politics and the discourse of experience, **Journal of Education**, Vol. 167, 2, 22-41.
- Greene, M. (1986) Reflection and passion in teaching, **Journal of Curriculum and Supervision** 2 (6), 68-81.
- Jarett, J. L. (1973) **The humanities and humanistic education**, California: Addison - Wesley Pub. Company.
- Rogers, C. R. (1969) **Freedom to learn: A view of what education might become** Ohio: C. E. Merrill.
- Rossiter, C.M. Jr. (1976) Maxims for humazing education, **Journal of Humanistic Education**, 16, 75-80.
- Weiler, K. (1988) **Women teaching for change: Gender, class and power** South Hadley, M. A: Bergin and Garvey.